

SAYI 35 • 2010

OSMANLI ARAŐTIRMALARI
THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

Alman Kaynaklarında Değişen / Dönüşen Türk Tarihi Tasviri ve Algısı (1745 - 1846)

Necmettin Alkan*

I. Giriş

Aşağıdaki bölümde sınırları çizilen Türk-Alman ilişkilerinin seyri ve geçirdiği aşamalar, Alman kaynaklarındaki Türk tarihi tasvirinin ve algısının muhtevasını belirlemiştir. Bu algı, Türk-Alman münasebetlerine paralel olarak gelişmiş; değişmiş ve belli ölçüde dönüşmüştür. Bunun nasıl gerçekleştiği somut örneklerle bu çalışmada ele alınmaktadır.

Bu makalede, Türk-Alman münasebetlerinde birinci dönemin sonları ile ikinci döneme tekabül eden 1745-1846 yılları arasında Alman coğrafyasında yayınlanan ansiklopedileri, üniversite ders kitapları, lise ders kitapları, siyasî ve dinî kitaplar ile araştırma eserleri gibi çok zengin bir yelpazeden derlenen araştırma malzemeleri kullanılmıştır. Özellikle de ansiklopedilerin üzerinde durulmalıdır. Ansiklopediler, gazeteciliğin ve dergiciliğin henüz daha yeni başladığı, çok fazla gelişmediği bu tarihlerdeki en önemli bilgi kaynağıydılar. Ayrıca zamanın ruhunu yansıtmaları açısından da ansiklopediler, oldukça büyük bir önem arz etmektedirler.

Çalışma alanının neden 1745-1846 yıllarıyla sınırlandırıldığına gelince, bu bağlamda zikredilmesi gereken en önemli neden, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdur. Osmanlı Devleti, bu tarihlerde sürekli olarak

---

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

toprak kayıp etmekte ve adım adım geri çekilmekteydi. Devlet adamları, bu kötü gidişe dur diyebilmek ve devletin varlığını sürdürebilmek için hummalı bir şekilde modernleşme faaliyetleri yürütmekteydiler. Böylece Osmanlı Devleti, Batı Avrupa karşısındaki kadim iddiasından ve meydan okumasından vazgeçerek, onu kendisine model almıştı. Bu süreçte Sultan III. Selim (1789-1807), Sultan II. Mahmud (1808-1839) ve Sultan Abdülmecid (1839-1861) gibi üç önemli hükümdâr faaliyetleriyle dikkat çekmekteydi. Osmanlı'nın bu durumuna karşılık, aynı yıllarda çok farklı bir Alman tarihi süreci söz konusuydu. Özellikle de Prusya ile Avrupa'daki ağırlığını gittikçe hissettirmeye çalışan bir Alman tarihi başlamıştı. Taraflar için zıtlık arz eden böylesine ilginç bir süreçte, Almanlardaki Türk tarihi algısının tespit edilmesi önemli olsa gerekir.

Makalede esas olarak üç temel soruların cevabı aranmaktadır: Muasır Alman kaynakları Türk tarihine nasıl bir alaka göstermişlerdir? Hangi kurgu merkezli olarak Türk tarihini esas almışlardır? Siyasî gelişmelere göre Almanlardaki Türk tarihi algısında bir değişim ve dönüşüm yaşanmış mıdır? Bu sorunların cevapları, çalışmanın son bölümünde ele alınmaktadır.

Çalışmaya geçmeden önce metodik birkaç hususa temas etmek gerekiyor. Kaynaklardaki bilgiler, ilgili çalışmaların yayın tarihlerine göre verilmektedir. Bu eserlerde geçen İslâm, Hz. Muhammed ve Türkler hakkındaki bazı bilgilere ve yorumlara her hangi bir müdahalede bulunulmamış; olduğu gibi aktarılmaktadır. Diğer bir nokta ise, bazı metinlerde geçen “Sarazen” ve “Mahomet” gibi özel bazı isimler orijinal haliyle bırakılmıştır. Malum olduğu üzere Ortaçağ Avrupa kaynaklarında Araplara “Sarazen”; Hz. Muhammed'e ise “Mahomet” denmekteydi. Aşağıda da görüleceği gibi, bazı yazarlar 18. ve 19. yüzyılda dahi bu iki kelimeyi kullanmışlardır. Bu tercihin muhtemel nedenlerine sonuç kısmında temas edilmektedir.

II. Türk-Alman Münasebetlerinin Tarihî Seyri

Avrupa tarihinin önemli aktörlerinden olan Türklerin ve Almanların tarihleri belli dönemlerde pek çok kez kesişmiştir. Bu kesişme, her iki milletin münasebetlerini oldukça hareketli kılmış ve muhteva olarak da zenginleştirmiştir. Türk-Alman ilişkileri, bu özelliği ile tarih araştırmalarının en ilginç konularının başında gelmektedir.

Böylesine bir ehemmiyete haiz Türk-Alman münasebetleri, iki dönem hâlinde ele alınabilir. 1190-1790 yıllarını ihtiva eden birinci dönem, *Savaşlı Yıllar* olarak adlandırılabilir. Adından da anlaşılacağı gibi, bu dönem ilişkiler, hedef olarak dinî motiflerin ve amaçların açıkça ifade edildiği savaş ve çatışma merkezli olarak şekillenmiştir. Nitekim bu ilişkilerin başlangıcı da aynı şekilde savaşla olmuştur. Ortaçağ'ın “en büyük haçlı teşebbüsü” olan 3. Haçlı Seferi'ne (1189-1192) komuta eden Kutsal Roma Cermen İmparatoru Friedrich Barbarossa (1155-1190), Haçlı Ordusu'yla Anadolu'ya kadar gelmiş; Konya'da Selçuklularla savaşmış ve ardından Mersin yakınlarında Göksu Irmağı'nı geçerken boğulmuştu.¹ Bu dönemde Türk tarihinin en önemli aktörü olan Selçuklu Türkleri, bu ilk Türk-Alman temasında saldırgan Haçlılara ve Almanlara karşı Anadolu'yu, dolayısıyla da İslâm memleketlerini korumaya çalışmışlardır.

Kutsal Toprakların “kâfirlerden” kurtarılması amacıyla başlayan ve İslâm coğrafyasını tehdit eden Haçlı Seferleri'nin, bu seferlerde Almanların ağırlığının diğer milletlere göre çok daha fazla olduğunun altının çizilmesi gerekiyor, başarısız bir şekilde sona ermesinin ardından, saldırı sırası şimdi Türklere gelmiştir. Bu yıllarda Türk ve İslâm tarihinin en önemli temsilcileri ve taşıyıcıları olan Osmanlı Türkleri, Hıristiyan Batı Avrupa'ya yönelik başlattıkları bu saldırılarda önce Balkanları, ardından Doğu Avrupa topraklarını adım adım fethederek Batı Avrupa'nın kapısı Viyana'ya dayanmışlardı. Böylece Viyana surları, takriben 150 yıl boyunca Osmanlılar ile Almanları ayıran sınır olmuştu. Osmanlılar, biri 1529 ve diğeri de 1683'da olmak üzere iki askerî hamle yaparak bu sınırı, yani Viyana'yı aşmak ve nihaî olarak *Kızıl Elma*'ya ulaşmayı denemişlerdi. Almanlar, *Kızıl Elma*'ya yönelik bu iki muhasarayı akamete uğratmak suretiyle, Türk ilerlemesine ve tehlikesine karşı Batı Avrupa'yı ve Katolik dünyasını korumuşlardı.

Görüldüğü gibi, Türk-Alman münasebetlerinin bu döneminde, iki milletin tarihi önce Anadolu'da, ardından da Avrupa'da kesişmişti. Fakat bu kesişmelerde her iki milletin rollerinde, ilginç bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Başlangıçta Almanlar saldıran, Türkler savunan; ardından Türkler hücum eden, Almanlar ise müdafaa eden taraf olmuşlardı. Her iki durumda da ilgili milletler sadece kendilerini ve memleketlerini

¹ Helmut M. Müller, *Schlaglichter der deutschen Geschichte*, 3. Baskı, Mannheim 1996, s. 49-51.

savunmamışlar, aksine dinî inançlarıyla şekillenen geniş coğrafyayı da korumaya çalışmışlardır.

Başarısız 1683 Viyana Muhasarası'nın ardından başlayan tarihî süreç, bu kez Batı Avrupalılar ve Almanlar lehine akmaya başlamıştır. Viyana'yı bir türlü düşüremeyen Osmanlıların geri çekilmesi, "Hıristiyan isminin ezeli düşmanı" olarak kabul edilen Türklerin mağlup edilebileceğini fark eden Almanlarda, karşı saldırıya geçme ve dolayısıyla eskiden kayıp ettikleri toprakları geri alma hevesini ve heyecanını uyandırmıştı. Burada *ezeli düşman* tabiri hakkında ilginç bir ayrıntının altının çizilmesi gerekiyor. *Hıristiyan isminin ezeli düşmanı* tabiri başlangıçta teolojik olarak Şeytan için kullanılırken, bu kavram 15. yüzyılda dünyevileştirilerek sadece Türklere hasredilmiştir.² Osmanlı Devleti, bu sürecin başlangıcında bir adım geri bir ileri misali denge sağlamaya çalışsa da, direncinin tamamen kırılmasıyla önce Doğu Avrupa'yı ardından Batı Balkanları yitirmişti.

18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Avrupa alt kıtasına yönelik fetih ve cihat iddialarından vazgeçen ve elindeki toprakları koruyamaya çalışan bir Osmanlı Devleti vardı artık. Gelinen bu nokta, aynı zamanda Türk-Alman ilişkilerinde *Savaşsız Yıllar* olarak adlandırılabilen ikinci dönemin başlangıcında etkili olmuştur. İkinci dönemin en önemli özelliği, Türkler ve Almanlar arasındaki savaş ve çatışmanın sona ermesi; daha da önemlisi Osmanlı Devleti'yle savaş halinde olan Avusturya ve Rusya gibi iki önemli Hıristiyan devlete karşı 31 Ocak 1790 tarihinde Prusya ile askerî ittifak anlaşmasının imzalanmasıydı.³ 1790 Prusya ittifakı hem Osmanlı hem de Alman tarihi açısından çok önemli bir kilometre taşıdır. Öncelikle Türk tarafından bu gelişmeyi değerlendirmek gerekirse, Osmanlı başlangıçta mücadele halinde olduğu, dinî ve tarihî olarak küçümsediği Avrupalı Hıristiyan bir devletle tarihinde ilk kez "tedâfû ve tecâvüzî",⁴ yani savunma ve saldırma özelliği taşıyan askerî ittifak anlaşması imzalamıştır. Bu durum, devletin Avrupa ve Avrupalılar karşısında konumunu yeniden belirlemesi açısından bir zihniyet kırılması olarak görülebilir.

² Hans Fenske, *Deutsche Geschichte*, Darmstadt 2002, s. 10.

³ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul 1984, s. 61-70; Karl Pörl, *Die Bedeutung preußischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage*, Frankfurt 1986, s. 153-159; Wilhelm J. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reichs in Europa*, Cilt 6, Gotha 1857, s. 750.

⁴ Beydilli, *1790 Osmanlı-İttifakı*, s. 67.

Almanlar tarafında da aynı şekilde tarihlerinde ilk kez Müslüman ve Türk olan Osmanlı Devleti'yle askerî ittifak anlaşmasının imzalanması oldukça önemlidir. Zira Müslüman Türkler, Hıristiyan Avrupa'yı uzun yıllar tehdit eden ve endişeye düşüren son büyük saldırı dalgasını başlatmışlardı. Bu tehlike, Avrupa kamuoyunda öylesine yer edinmişti ki, *Türk tehlikesi* ve *Türk korkusu* gibi başlıkları ihtiva eden çok zengin bir *Türk Literatürü* dahi oluşmuştu.⁵ Geline son noktada bu *ezeli düşmanın* nihaî olarak bertaraf edilmesi için saldıran iki Hıristiyan devlete karşı, Türklerle ittifak anlaşması imzalanmıştı.

Sonuçları itibarıyla bu askerî ittifak anlaşması, Türk-Alman münasebetlerinde her iki taraf için bir kırılma noktası ve milattır. Bundan sonraki süreçte, her iki taraf arasında herhangi bir savaş vuku' bulmadığı gibi, ilişkiler istikrarlı bir şekilde her alanda gelişmeye devam etmiştir. Fakat bu gelişme, Birinci Cihan Harbi'nde Alman mağlubiyetin ardından Osmanlı Türkiyesi ile Kaiser Reich Almanyası'nın yıkılmasıyla kesintiye uğramıştır.

II. Alman Kaynaklarında Türk Tarihi

1745-1846 yılları arasında yayınlanan ansiklopediler ve kitaplar, Türk tarihine yoğun bir alaka göstermişlerdir. Bunlar, gerek İslâm öncesi ve gerekse sonrası Türk tarihi hakkında çelişkili ve abartılı olarak nitelendirilebileceğimiz dâhil, çok fazla bilgi ile yorumu ihtiva etmektedirler. Konu iki alt başlıkta ele alınmaktadır.

1. Ansiklopedilerde Türk Tarihinin Tasviri

Yayıncısının ismi “Zedler”le meşhur olan ve Almanların ilk ansiklopedilerinden Universal Lexicon, Türk tarihi hakkındaki teferruatlı bilgileri ve yorumları, muhteva olarak çok uzun olan “Türcken” maddesinde vermektedir. Maddede, “Türklerin Kökeni” alt başlığı altında Türklerin ilk atasının kim olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Buna göre Türklerin atası, “Priamus”un torunu ve “Trojlus”un oğlu “Turcus” olup, tarih

⁵ Meike Hollenbeck, “Die Türkenpublizistik im 17. Jahrhundert-Spiegel der Verhältnisse im Reich?”, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Sayı 107/ 1-2, Viyana 1999, s. 111-130.; Winfried Schulze, *Das Reich und die Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung*, Münih 1978, s. 52-66.

olarak ise “Troya Savaşı”na kadar geri gitmektedir. Turcus ise, köken olarak Karadeniz ve Hazar Denizi arasında meskûn “Avrupa İskitleri”nden gelmektedir. Bunlar kendi başlarına bir halk olup, sonraları farklı bölgelere dağılmışlardır. Türkler ilerleyen yıllarda, “Mahomet”in liderliği altında toplanan “Sarazenler”e katılmışlardır.⁶

Bu girişin ardından “Türk Tarihi” iki alt başlık şeklinde ele alınmaktadır. “Eski Türk Tarihi”, 7. yüzyıldan başlayıp 14. yüzyıla kadar devam eden 700 yıllık bir süreci ihtiva etmektedir. Universal Lexicon’a göre ise “Yeni Türk Tarihi”, “Osmanlı Devleti” ile başlamaktadır. Türklerin, “Şark İmparatorluğu” iddiasının 1453 yılında İstanbul’u fethettikten sonra başladığı iddia edilen maddede, “Türk İmparatorluğu”nun kökeninin ise, “Arap” ve “tüccar” olan “Mahomet”e dayandığı belirtilmektedir. Devamında ise Hz. Muhammed hakkında oldukça geniş bilgiler verilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Hz. Muhammed’in “babasının adı Abdullah, annesinin ise Emine idi. Hz. İsa’dan sonra 570’de Mekke’de dünyaya gelmiş ve Abdulmuttalip adında “bir kişinin” hizmetine girmişti. Bunun ölümünden sonra bıraktığı “dul karısı Hatice” ile evlenmişti. Hz. Muhammed, Abdulmuttalip’in “vârisi” olmasından dolayı da çok zengin ve kudret sahibi olmuştu. Elde ettiği zenginlik ve kudretle de, “yüksek şeylere ulaşma” ve bir “devlet” kurma fırsatı yakalamıştı. Bu amacına rahat bir şekilde ulaşabilmek için, kendisini peygamber olarak ilan etmişti. “Sergii” adında rahibin “iknası ve yardımıyla” pek çok “küfürleri” yaymıştır. “Al Coran” diye adlandırılan “kanun kitabını hıristiyanî ve yahudî öğretilerden yararlanarak hazırlamıştı. Ayrıca buna pek çok “putperest hikâyeler” ilave etmişti. Devamında ise maddede, aynı üslupla Hz. Muhammed’in Mekke’den ve Medine’ye Hicreti’ni anlatıldıktan sonra, bunun Türkler tarafından takvim olarak kabul edildiği de vurgulanmaktadır. Hz. Muhammed’in bu “kaçmanın” ardından silahı “eline” alarak, dinini “kılıçla” yaymaya başladığını ve böylelikle “dünya çapında meşhur Türk İmparatorluğu”nun ilk temelini” attığı eklenmektedir. Bu bilgilerin ardından İslâm tarihindeki diğer gelişmeler Dört Halife, Emevî, Abbasî ve Anadolu Selçuklu dönemleri esas alınarak kısa bilgiler halinde verilmektedir.⁷

⁶ *Grosses vollständiges Universal-Lexicons aller Wissenschaften und Künste*, Cilt 45, Leipzig/Halle 1745, s. 1629.

⁷ *Grosses vollständiges Universal-Lexicons aller Wissenschaften und Künste*, S. 1630-1631.

Ansiklopedide, “Türk Devleti”nin, burada kast edilen Anadolu Selçuklu Devleti, yıkılmasının ardından her hangi bir vâris olmadığı için “Türk” beyliklerinin ve yeni bir “Türk” hanedanının ortaya çıktığı belirtilerek, Osmanlı Hanedanlığı hakkında ayrıntılı bilgiler gündeme getirilmektedir. Buna göre, hanedanın kurucusu Ertuğrul’un, “Ertuculis”, oğlu “Osman” ya da “Ottoman”dır. Ardından Osmanlı şeceresini şu şekilde sıralamaktadır: “Solyman, Cabielppe, Cusulbag, Bainer, Oicoluc, Baisunger, Bakis Apa, Ciaces Apa, Toctemur, Bersajob, Giokelppe, Ogus, Carahan, Cutbuzecce ve Lecrac.” Osman’ın “akıllılık”la ve “cömertlik”le “Türk Devleti”nin “âdil” temellerini attığını ve isminden hareketle devletin “Osmanlı” olarak adlandırıldığını ifade edilmektedir.⁸ Bunların haricinde Osmanlı tarihiyle alakalı gelişmeler, kronolojik olarak yine ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

“Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie”nin farklı tarihlerde yapılmış üç baskısında, Türk tarihi „Osmanisches Reich” ve “das türkische Reich” maddesi altında aynı bilgilerle ele alınmaktadır. Maddede ağırlıklı olarak Osmanlı tarihine temas edilirken, İslâm öncesi Türk tarihine kısaca değinilmektedir. Fakat bu bilgilere geçmeden önce coğrafi tasviri yapılan Osmanlı Devleti’ne hükmeden millet hakkında şu ilginç tasvir yapılmaktadır: “Tatarlar, eşkıyalar, köleler ve çalınan Hıristiyan çocuklarının karışmasıyla ortaya çıkan melez Türkler; dil, inanç, bilim, sanat ve ahlâklarını almadan, kültürlü bir milleti esaretleri altına alan ve bu milletle kaynaşmayan tek Barbarlardır.” Buradaki kültürlü milletten kasıt Greklerdir.

Bu ilginç girişin ardından, Türk isminin İskit-Tatar kökenli olduğu ve 6. yüzyılın ortalarından itibaren bilindiği belirtilmektedir. Araplar 8. yüzyılda Türk topraklarını fethettikten sonra Türkler, İslâm’ı kabul etmişlerdir. Türklerin Müslüman olmalarının ardından kurdukları devletler ve bunların önemli hükümdârları isimleriyle birlikte verildikten sonra, Türkmenlerin Anadolu’ya göçlerine değinilmektedir. Buna göre, Oğuz Türkmen kabileleri Moğollardan kaçarak Anadolu’ya gelmişlerdir. Emirlerinden birinin ismi “kemik kıran” anlamına gelen “Osman”dı. Osman, birkaç yüz aileden oluşan kabilesiyle birlikte Uludağ boğazını geçerek Bitinya vadisine yerleşmiştir. Daha sonra 8.000 Türkmen ailesi de buraya gelmiştir. Devamında ise, devletin kurulması şu şekilde izah edilmektedir: Osman, “[...] Eşkıyalık, azat edilen köleler ve esirlerle kuvvetlenerek, etrafından bulunan

⁸ *Grosses vollständiges Universal-Lexicons aller Wissenschaften und Künste*, S. 1632.

bölgeyi harap etti. Anadolu'daki bazı eyaletleri Doğu Roma'dan aldı. Böylece cesur ve şanslı bir eşkıya kabile reisi olarak Moğolların, Selçukluların ve Arapların iktidar harabeleri üzerine, Osmanlı Devleti'ni kurmuştur. Yıkılmakta olan Bizans'ın siyasî aciziyeti buna engel olmamıştı. [...]”⁹ Ardından Osmanlı Devleti'nin tarihi önemli olarak görülen hükümdârlar ve olaylarla özet hâlinde anlatılmaktadır.

“Allgemeinen Encyclopädie der Wissenschaften und Künste”nin, “Osmanisches Reich” maddesi altında Türk tarihinin yalnızca Osmanlı dönemi hakkında bilgiler verilmektedir. İslâm ve Osmanlı öncesi Türk tarihine temas edilmeyen bu maddeye göre, “Oğuzların en asil kabilelerinden biri” olan Osmanlılar, Ertuğrul'un liderliğinde 400 aile olarak Moğollardan kaçıp Anadolu'ya gelmişler ve buraya yerleşmişlerdir. Devletlerini ise, Selçuklu Devleti'nin ve Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki harabeleri üzerinde kurmuşlardır.¹⁰

“Das Neue Rheinische Conversations-Lexicon”, İslâm öncesinden başlayan Türk tarihi hakkındaki bilgileri “Türkisches oder Osmanisches Reich“ maddesinde ele almaktadır. Buna göre göçmen Türkler, Türkmenler ve Tatarlar, Kafkasların ötesinde İskitlerin eski vatanında savaşçı, hayvancılıkla uğraşan göçebe bir halk olarak yaşamaktaydılar. Bunlar kabileler ya da boylar halinde emirler tarafından yönetilirdi ve sıklıkla vatanlarını terk etmek zorunda kalırlardı. Bu emirlerden bir tanesi Ertuğrul idi. Ertuğrul, 400 aileden oluşan kabilesiyle birlikte Moğollardan kaçarak Anadolu'da Bitinya'ya yerleşmiştir. Selçukluların yıkılmasının ardından Ertuğrul'un oğlu Osman 1300 yılında sultan olarak tayin edilmiş ve devletini kurmuştur.¹¹ Bu bilgilerin ardından Osmanlı Devleti'nin tarihi hakkında kronolojik olarak önemli olaylara geçilmektedir.

⁹ *Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für gebildete Stände*, Cilt 8, Leipzig 1827, s. 126.

Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für gebildete Stände, Cilt 8, Baskı 7, s. 126

Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für gebildete Stände, Cilt 8, Baskı 8, Leipzig 1835, s. 144.

¹⁰ *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge*, Cilt 3, Leipzig 1835, s. 310.

¹¹ *Neues Rheinisches Conversations-Lexicon oder encyclopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände*, Cilt 11, 3. Baskı, Köln 1836, s. 712-713.

“Das Neues elegantes Conversations-Lexicon“da, diğer ansiklopedilerden farklı olarak Türk tarihi hakkındaki bilgiler “Türkei” maddesinde verilmektedir. Buna göre, Türklerin eski tarihi “karanlık ve muammalı”dır. Maddede, Türklerin anavatanının Altay Dağları olduğu ve tarihlerinin MS 500’e kadar geri gittiği ifade edilmektedir. Osmanlıların atalarının Anadolu’ya göçleri konusunda ise, Emir Süleyman Şah’ın 50 000 kişiyle birlikte Moğollardan kaçarak buraya geldiği belirtilmektedir. Fakat Süleyman Şah Halep yakınlarında ölünce, oğlu Ertuğrul maiyetiyle birlikte Batı Anadolu’ya gelerek, Selçukluların sınır koruyucuları olarak yerleşmiştir. Oğlu Osman’la birlikte, ilerleyen yıllarda sahip oldukları topraklar artmıştır.¹² Bu bilgilerin ardından söz konusu maddede, Osmanlı tarihi hakkındaki önemli tarihî vakı’alar Osmanlı hükümdarlarının isimleriyle birlikte 1834 yılına kadar özet halinde zikredilmektedir.

Bu çalışma kapsamında müracaat edilen son ansiklopedi olan, “Dr. Johann Georg Krünitz’s ökonomisch-technologische Encyklopädie“nin oldukça uzun “Türkei” maddesi altında Türk tarihini ele alınmaktadır. Maddede, Türk tarihinin kökeni ve başlangıcı konusunda, en eski tarih geleneğine ve efsanelere göre “Tufan” hadisesine kadar geri gittiği ifade edilmektedir. Türklerin atası konusunda üç görüş dile getirilmektedir: Birincisi “Türk”ün babası “Nuh”un oğlu “Yafes” olduğu şeklindedir. İkinci tez, “bazı filologlar ve eski çağ araştırmacıları” tarafından gündeme getirilmekte olup “Herodot”a ve “Ahd-i Atik’e dayanmaktadır. Fakat bütün bu bilgilerin, sadece bir “tahmin” olduğu da eklenmektedir. Bu bağlamdaki üçün tez ise, çok daha sonraları yaşayan yazarlardan “Plinius” ve “Pomponius”un eserlerine dayandırılmaktadır. Her iki yazarın Türklerden “sıkça” bahsettikleri eserlerinde geçtiğine göre, “Türk milleti, günümüze kadar varlığını sürdüren ve dünya sahnesinde hâlen belli role sahip en eski milletlerden biridir.” Türk tarihi hakkındaki bu bilgilerin ardından, “günümüz” Türklerinin “Türk” kavramını reddettikleri ve bu isimle sadece göçebeleri adlandırdıkları; kendilerini ise, daha ziyade “Osmanlı” olarak tanımladıkları da söylenmektedir.¹³

¹² *Neues elegantes Conversations-Lexicon für Gebildete aus allen Stände*, Band 4, Leipzig 1837, s. 438.

¹³ *Dr. Johann Georg Krünitz’s ökonomisch-technologische Encyklopädie oder allgemeines System der Staats-, Stadt-, Haus- und Landwirtschaft und der Kunstgeschichte*, Cilt 189, Berlin 1846, s. 434.

Maddenin devamında, Türklerin menşei konusunda daha somut ve oldukça teferruatlı bilgiler geçmektedir. Buna göre Türkler “Uygur” ve “Oğuz” olmak üzere iki boya ayrılmaktadır. Osmanlıların ataları olan Oğuzların ya da Batı Türklerinin atası, Oğuz Han’dır. Oğuz Han’dan sonra altı oğlu devleti kendi aralarında paylaşmıştır. Bunlardan üç tanesi doğu, üç tanesi ise batı kısmını almıştır. Batı kısmını alan üç oğlundan biri olan Oğuz’dan, Selçuklu ve Osmanlı hanedanları çıkmıştır. Osmanlıların atası Emir Süleyman Moğollardan kaçarak 1217 yılında 50.000 adamıyla birlikte “Ermenistan”’a göç etmiştir. Onun iki oğlu, daha sonra “Türk Devleti’nin beşiği” olan Selçuklu Devleti’nin batı sınırlarına yerleşmiştir. Süleyman Şah’ın torunu Osman 1288 yılında “Grekler”’e karşı ilk galibiyetini alarak onları mağlup etmiş ve bey unvanını almıştır. Selçuklu hükümdârı Alaaddin’in ölümünden sonra da “bağımsız, kanun yapan ve dini koruyan bir hükümdâr” olmuştur. Amcası Dündar’ı öldürdükten sonra ise, hâkimiyetini iyice sağlamlaştırmıştır.¹⁴ Maddede, bu gelişmelerden başka Osmanlı tarihi hakkında daha teferruatlı bilgiler yer almaktadır.

2. Kitapların Tasvirlerine Göre Türk Tarihi

Hieronymi Freyer, kronolojik olarak ele aldığı 1746 yılında ilk basısını yapan dünya tarihine hazırlık kitabında, Türk tarihine dair bilgiler vermektedir. Türklerin kökenini ele aldığı kısımda, Türklerin büyük bir yığın olarak 8. yüzyılın ortasında İskit bölgesinden Kafkasların dar boğazlarını geçerek “ortaya” çıktıkları geçmektedir. Yazar, Türklerin bu bölgede “Sarazenler” ve Perslerle belli bir süre savaştıklarını, fakat başlangıçta İslâm’ı kabul etmedikleri halde Sarazenlerle birleşerek onların hizmetine girdiklerini yazmaktadır. 11. yüzyılın ortalarında Müslüman olan Türkler, Sarazenlerin anlaşmazlıklardan dolayı “zayıf” olmalarından istifade ederek “kuvvetlenmişler” ve doğudaki memleketleri hâkimiyetleri altına almışlardı. Freyer, devamında Osmanlı tarihi hakkında da bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre, Türk emirlerden “Otman”, Selçukluların dağılmasının ardından “Küçük Asya”da Osmanlı Devleti’nin “ilk temellerini” 1303 yılında atmıştır. Bunun daha sonra “kudretli Türk Devleti” olacağını belirtmektedir.¹⁵

¹⁴ Dr. Johann Georg Krünitz’s *ökonomisch-technologische Encyklopädie*, s. 425.

¹⁵ Hieronymi Freyer, *Erste Vorbereitung zur Universalhistorie*, 5. Bası, Weisenhause 1746, s. 237-304

Bu makale kapsamında müracaat edilen çalışmalara göre çok farklı muh-teva ve kurguya haiz olan üç çalışmadan ilki Johann Albrecht Bengel'in kitabıdır. Yazar bu çalışmasında, Kitab-ı Mukaddes'in bazı beyanlarını tarihi hadiselerle tefsir etmektedir. Bengel, 1834 yılında yeni bir baskı yapan bu eserinde,¹⁶ Ahd-i Cedid'in Yuhanna kısmında geçen bazı beyanların yorumun aynı şekilde Türk tarihi ve Türklerle bağlantılı yapmaktadır. Bu ilginç kurgusunda, özellikle de Yuhanna'da geçen şu dört beyan üzerinde durmaktadır:

Bap 12, Beyan 1: "Ve gökte büyük bir alamet, güneşle giyinmiş ve ayakları altında ay ve başı üzerinde 12 yıldızdan tacı olan bir kadın görüldü."¹⁷ Bengel'in yorumlarına göre bu beyanda geçen kadın, "Tanrı'nın cemaatini ve İsa'yı"; güneş, "Hıristiyan İmparatorluğu'nu ve idaresini"; ay, "Arapların, Türklerin, İranlıların ve bayraklarında ay motifi olan bütün islâmî iktidarlarını" ve 12 yıldız ise, "Yahudilerin 12 kavmini" sembolize etmektedir.¹⁸

Bap 12, Beyan 6: "Ve kadın çöle kaçtı, orada kendisini bin yüz altmış gün beslesinler diye, Allah tarafından hazırlanmış yer vardır."¹⁹ Bengel, bu beyanda geçen bazı ifadelerin neyi sembolize ettikleri konusunda şunları yazmaktadır: Kadının kaldığı yer olan çöl "Avrupa memleketleri"ne işaret etmektedir. Kadının, yani Hıristiyanların, neden çölü, yani Avrupa'yı, kalacağı yer olarak seçmek zorunda kaldığını ise şu şekilde izah etmektedir: "Asya ve Afrika Arapların ve Türklerin eline düştüğü için, kadının çevrede sığınabileceği bir yeni yer kalmamıştı. Bundan dolayı bunlardan uzağa kaçmak zorunda kalmıştı."²⁰

¹⁶ Johann Albrecht Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, Neue Ausgabe, Stuttgart 1834.

¹⁷ Johann Albrecht Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, 3. Baskı, Stuttgart 1758, s. 566; Neue Ausgabe 1834, s. 373; Bkz.: Kitabı Mukaddes, Yuhannanın Vahyi, Bap 12, Beyan 1.

¹⁸ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 571-573; Neue Ausgabe 1834, s. 375-376.

¹⁹ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, 584; Neue Ausgabe 1834, s. 382; Bkz.: Kitabı Mukaddes, Yuhannanın Vahyi, Bap 12, Beyan 6.

²⁰ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 584; Neue Ausgabe 1834, s. 383.

Bap 12, Beyan 15: “Ve kadını ırmak götürsün diye, yılan onun ardınca ağzından ırmak gibi su fırlattı.”²¹ Yazar bu beyanı yorumlarken Türkleri merkeze yerleştirmiştir. Bengel’e göre burada geçen su “büyük bir milletin, yani Türklerin resmidir.” Bu ilginç yorumun ardından yazar, Türk tarihi hakkında bazı genel bilgiler ve ilgili yorumlarla tespitini daha da genişletmeye çalışmaktadır. Buna göre, bir İskit halkı olan Oğuzlar 1064 yılında “korkunç bir istilâya” neden olmuşlardır. Devamında ise, büyük bir kısmının “öldürücü salgın hastalıklı” olduğunu iddia ettiği Oğuzlar hakkında şunları demektedir: “Bunlar, önce Asya’da ve daha sonra Avrupa’da Hıristiyanlığı büyük bir tehlikeye maruz bırakmışlar; birçok memleketi istilâ etmişlerdi. [...]Böylece Türkler bu kehanetteki gerçek yerlerini almışlardır.”²²

Bap 12, Beyan 16: “Ve yer kadına yardım etti; ve yer ağzını açtı, ve ejderin ağzından fırlattığı ırmağı yuttu.”²³ Bengel bu beyanı izah ederken daha somut tarihler vererek sözü Osmanlı tarihine ve bunun Avrupa üzerindeki etkilerine getirmektedir. Buna göre söz konusu beyan 1058-1836 yıllarındaki Türk tarihinin Hıristiyanlarla alakalı seferlerine ve gelişmelere işaret etmektedir. Onun iddiasına göre beyan, 1058-1836 arasında üç zaman dilimini göstermektedir: Birincisi 1058-1280, ikincisi 1280-1725 ve sonuncusu ise 1725-1836’dır. Bu süreçte Türkler önce Asya’da, ardından Avrupa’da büyük bir saldırı başlatmışlardır. En sonunda ise 1529 ve 1683 yıllarında olmak üzere iki defa Viyana’yı kuşatmışlar ve Avrupa’yı tehdit etmişlerdir. Avrupalılar, Haçlı Seferleri vasıtasıyla bu saldırıları Asya’da durdurmayı denemişlerdir. İkinci zaman diliminde ise bu kez sahneye Habsburglular çıkmışlar ve Türklerle karşı “kadını”, yani “Avrupa’yı korumaya çalışmışlardır. En sonunda ise benzer savunmayı Ruslar yapmışlar ve bu yolda “mükemmel bir yardım” ortaya koymuşlardır.²⁴ Bengel’in kısaca

²¹ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 649; Neue Ausgabe 1834, s. 418; Bkz.: Kitabı Mukaddes, Yuhannanın Vahyi, Bap 12, Beyan 15.

²² Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 650; Neue Ausgabe 1834, s. 418.

²³ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 650; Neue Ausgabe 1834, s. 418; Bkz.: Kitabı Mukaddes, Yuhannanın Vahyi, Bap 12, Beyan 16.

²⁴ Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 651-654; Neue Ausgabe 1834, s. 419-421.

özetlemeye çalıştığımız bu yorumları, aslında kitabının ilgili bölümünde daha geniş olup, daha fazla tarihî olaylarla örneklendirmektedir.

Benzer bir çalışmaya imza atan Johann G. Fein ise, özellikle de son iki beyanı, bap 12'nin 15. ve 16. beyanlarını, aynı şekilde Türk tarihiyle tefsir etmektedir. Fein, 15. beyanda geçen yılanın fırlattığı "suyun" "açık" bir şekilde, Grek Devleti'nin bölgesinden Kuzey Kilisesi için tehlike arz eden "kâfir bir millet" gösterdiğini belirterek, bu iddiasını şu şekilde ifade etmektedir. "Bu, inkâr edilemeyecek şekilde Sarazen Devleti'nin ardından ortaya çıkan ve hâlen devam eden Türk iktidarındır." Yazar tezini daha da somutlaştırmak için Türk tarihi hakkında önemli tarihleri ve gelişmeleri vermektedir. Buna göre, "Türk iktidarı" 1071 yılında başlamış ve Anadolu'yu fethederek buraya yerleşmiştir. Türkler, 1280 yılına kadar ekseriyetle Haçlı Seferleri vasıtasıyla ancak durdurulmuşlardır. Fein, daha sonra ise Alman İmparatorluğu'nun ve güçlenen Habsburg Hanedanı'nın Türklere karşı "gerçek bir duvar" olduğunu; yakın zamanlarda ise, Rusların Türklere karşı yeni bir "dayanağı" teşkil ettiğini yazmaktadır.²⁵

Buraya kadar zikrettiğimiz yazarlar dışında August Ludwig Schlözer, dünya tarihini ele aldığı kitabında genel Türk tarihi hakkında çok olumlu bilgilere ve tespitlere yer vermektedir. Bu bilgilere geçmeden önce Türklerin özelliklerini şu şekilde tasvir etmektedir: Türkler, "köken olarak Türkistan'dan gelen asil bir halktır. Kuvvetli bir vücuda ve güzel bir yüze sahiptirler. Şeciye olarak ise gururlu, güvenilir ve cesurdurlar. Türkler, pek çok bakımdan dünya tarihinde önemlidirler."²⁶ Ardından Türklerin göçlerine temas eden yazar, iki farklı göç dalgasından bahsetmektedir. Bunların ilkinin, Arapların bölgeye gelmesinden önce kuzey ve batıya doğru Hazar Denizi etrafına yönelik Hazar, Peçenek, Kuman ve Uz gibi Türk kavimleri göçleri olarak zikretmektedir. Arapların bölgeye "saldırısından" sonra bu denizin güneyine yönelik göçleri, ikinci dalga göç şeklinde adlandırmaktadır.

Schölzer, Türklerin önemli bir göçebe milleti olduğu belirterek, tarihî süreçte "etkili" olan dört göçebe Türk halkından bahsetmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlileri "Türkmenler"dir. Türkmenler 11. yüzyılda

²⁵ Johann G. Fein, *Einleitung zu näherer und deutlicher Aufklärung der Offenbarung Jesu Christi oder St. Johannis*, Karlsruhe 1784, s. 66-67.

²⁶ August Ludwig Schlözer, *Vorstellung seiner Universal-Historie*, Göttingen 1772, s. 206.

Türkistan'dan göç ederek Suriye'ye yerleşmişler; Kudüs'ü fethetmişler ve Kapadokya istikametine dağılmışlardır. "Selçuklular"ın ikinci önemli Türk halkı olduğunu ifade eden yazar, Selçuklu tarihi hakkında takriben bir sayfa bilgi vermektedir. Schölzer, "Kürtleri ya da Eyyübîleri" n üçüncü gurup Türk halkı olduğunu zikrederek, bunların başlangıçta Irak Atabeği'ne hizmet ettiklerini, daha sonra "Büyük Selahaddin" komutası altında Mısır'ı Fatımîlerden kopararak bütün Suriye'ye hâkim olduklarını yazmaktadır. Dördüncü gurup Türkleri "Osmanlılar" olarak zikreden müellif, bunların atalarının Oğuzlar olduğunu ve Selçukluların zamanında Horasan'a, ardından 1219 yılında ise Moğollardan dolayı Anadolu'ya göçtüklerini ifade etmektedir.

Bu bilgilerin ardından Türklerin Arapların hizmetine girdikleri ve bunlara önemli hizmetler yaptıklarını örnekleriyle anlatan Schölzer, Türklerin "Gazne", "Selçuklu" ve "Osmanlı" gibi büyük devletleri kuran bir millet olduğunu yazmaktadır. Bunlar arasında özellikle de Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve önemli gelişmeleri hakkında bilgiler vermektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkındaki bilgileri şu şekildedir: Moğolların 1250 yılında Anadolu'daki "Türk Devleti'ni" yıkmasının ardından, 11 emir Batı'ya gelerek yeni bir devlet kurmuşlardır. Bu emirlerden birinin adı "Saman" ya da "Osman" idi. Osman, Bitinya'ya 25 000 adamını getirmiş ve 1326 yılında ölmüştür. Oğlu Orhan, diğer emirleri toplayarak Bizans'a saldırmıştır. Devamında 1453 yılında İstanbul'un fethine kadar özet bilgiler vermektedir.²⁷

Bengel ve Fein'in yaptığı gibi Türk tarihini Kitâb-ı Mukaddes'le izah etmeye çalışan diğer bir yazar ise Johann Heinrich Jung'dur. Jung da aynı şekilde Yuhanna İncili'ni tercih etmekle birlikte, bu kez farklı olarak bap 9'da geçen bazı beyanları dikkate almıştır. Jung'un bu kitabı 1841 yılında yeniden basılmıştır.²⁸ Bap 9'un 13-15. beyanların metinleri şu şekildedir:

Bap 9, Beyan 13: „Ve altıncı melek boru çaldı, ve Allah'ın önünde olan altın mezbahın dört boynuzundan bir ses işittim.“

Bap 9, Beyan 14: “Elinde boru olan altıncı meleğe diyordu: Büyük Fırat ırmağı yanında bağlı olan dört meleği çöz.”

²⁷ Schölzer, *Vorstellung seiner Universal-Historie*, s. 206-211.

²⁸ Johann Heinrich Jung, *Die Siegesgeschichte der christlichen Religion in einer gemeinnützigen Erklärung der Offenbarung Johannis*, Stuttgart 1841.

Bap 9; Beyan 15: “Ve insanların üçte birini öldürsünler diye, saat ve gün ve ay ve yıl için hazırlanmış olan dört melek çözüldüler.”²⁹

Jung’un bu beyanlar hakkındaki ilginç yorumları şu şekildedir: Fırat Nehri’nin kenarında zincirlenen bu dört melek, zincirlerinin boşaltılmasını her an bekleyen “savaş tutkunu düşman av köpekleridir.” Yazar, bunların sayısının dört olmasının nedeni olarak, dört savaşçı millete hükmetmelerini ve bunları canlandırmalarını göstermektedir. Müellif, bu meleklerin kimler olduklarını ise şu şekilde izah etmektedir: Birinci melek “Sarazenlerin Komutanı”, yazar burada her ne kadar isim vermese de Hz. Muhammed’i kast ediyor, ikincisi “Moğollar ve Tatarlar’la canlanan Cengiz Han”, üçüncüsü “Timur’un ruhu” ve sonuncu ise “Türklerin komutanı”dır. Bu şekilde meleklerin kimler olduklarını verdikten sonra bunlarla ilgili sonraki gelişmeleri şöyle izah etmektedir:

Bunlar, Fırat kenarında bağlı kaldıkları sürece, istedikleri gibi “kuduramayacaklardı”. Fakat Türkler ve Araplar kuvvetlerini birleştirdikleri için her iki melek Fırat Nehri tarafından engellenememişler ve yavaş yavaş İstanbul’a yaklaşmışlardır. Cengiz Han’ın halefleri ise, bütün kuzey Asya’dan Polonya ve Tuna’ya kadar olan geniş bölgeyi yutmuşlardır. İstanbul ve Grek İmparatorluğu “tam bir sefaletle” bunların “hışmından” ancak kurtulabilmiştir. Timur Asya’ya, İstanbul ve Yunanistan’ın sınırlarına kadar gelmiş ve Türkleri Anadolu’da sıkıştırarak onların sultanlarını esir almıştır. Cengiz Han’ın torunları, Araplarla ve Türklerle uzlaşmışlar ve barış yapmışlardır. Böylece dört melek Türklerle Fırat Nehri’nde birleşmiş ve “dört kat daha fazla hırsıyla” Grek İmparatorluğu’na saldırmışlardı. Bu özet yorumların ardından yazar şunları demektedir:

“Kim tarihi esaslı bir şekilde düşünerek araştırırsa, itirazsız bir şekilde ikna olacaktır ki; savaşlar, zaferler ve karşılıklı mağlubiyetlerle Osmanlı Türklerini korkunç bir güç olarak eğitmiştir. Nitekim Türkler yavaş yavaş korkunç bir güç hâline gelmişlerdi. Böylece bu dört hasım melek en sonunda Türklerin koruyucusu olmuşlardı. Fakat bir tufan gibi patlayana kadar, ilahî kader tarafından zincirlenmişlerdi. Rüzgârı dizginleyen bu dört melek, Doğu İmparatorluğu hakkındaki ilahî mahkemenin başlangıcı ol-

²⁹ Johann Heinrich Jung, *Die Siegesgeschichte der christlichen Religion in einer gemeinnützigen Erklärung der Offenbarung Johannis*, Nürnberg 1799, s. 279; Kitabı Mukaddes, Yuhannanın Vahyi, Bap ,9 Beyan 13-15.

muşlar ve Fırat'tan buraya hükmü vermişlerdi. Şark rüzgârını engelleyen güç, şimdi hıristiyanî tacı toz duman eden kasırgayı serbest bıraktı.”³⁰

Devamında Jung, yukarıdaki beyanlarda geçen “saat, gün, ay ve yıl” ifadelerini de aynı şekilde Osmanlı tarihinde cereyan eden bazı olaylarla izah etmektedir. Yazarın iddiasına göre bu kelimeler” kehânet hesaplarına” göre Osmanlı tarihindeki önemli yıllara ve olaylara işaret etmektedir. Onun bu bağlamda yaptığı izaha göre, bir saat 8 gün, 4 saat, 20 dakika; bir gün 196 gün, 8 saat, bir ay 15 yıl ve 318 gün; bir yıl 196 yıl, 117 gün ve 13 saat yapmaktadır. Bütün bunların toplamı kehanet yorumuna göre 22 yıl, 275½ gün ya da 212¾ yıl yapmaktadır. Jung, bize göre anlaşılması oldukça zor ve karmaşık olan, bu teknik bilgilerin ardından Osmanlı tarihiyle alakalı ilginç tezini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bu hesaplamanın tam olarak nasıl doğru olduğuna, hayret edilecektir: Osmanlı Türkleri, 1240 yılında Fırat Nehri’ni geçerek Suriye’ye ve Kutsal Topraklara saldırmışlardı. Burada dört melek serbest bırakılmıştı. 1240’a 212 ¾ eklenirse 1453 elde edilir. Osmanlı Sultanı II. Muhammed, 1453 yılında Roma-Grek Kralı’nın eski tahtını fethetmişti.[...].”³¹

Bu farklı hesap ve izahın ardından belirtmemiz gereken ilginç bir nokta, yukarıda ismi geçen Berger’in aynı beyanları farklı bir kurguda bu kez İslâm tarihiyle alakalı olaylarla yorumlamasıdır. Buna göre, bab 9’un 13-15. beyanları 634-847 yılları arasında İslâm tarihinde cereyan eden olaylara işaret etmektedir.³²

Julius A. Remer’in akademik olarak değerlendirilebilecek çalışmasında, Türk tarihi İslâm öncesinden başlayarak çok teferruatlı bir şekilde ele alınmaktadır. Remer, konuya girmeden önce, Türk tarihinin kökeni konusunda Grek ve Çin kaynaklarından “kesin” bir bilginin öğrenilemeyeceğini belirtmektedir. Fakat Türkler, “çok eski” bir halk olup, Hazar Denizi’nin ötesinde Türkistan’ın kuzey ve doğusuna doğru serbest bir şekilde göçebe olarak birbirinden ayrı kabileler halinde yaşamaktaydılar. Çin kaynakları, tarihî olarak Türkleri Bizans kaynaklarına göre daha eski bir kavim olarak

³⁰ Jung, *Die siegesgeschichte der christlichen Religion in einer gemeinnützigen Erklärung der Offenbarung Johannis*, s. 280-282.

³¹ Jung, *Die siegesgeschichte der christlichen Religion in einer gemeinnützigen Erklärung der Offenbarung Johannis*, s. 282-283.

³² Bkz.: Bengel, *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, s. 467-473.

zikretmektedirler. Çin yazmalarına göre ilk Türk devletinin temellerini Altay'da Han "Tu Muen", daha sonra "İl Han" olacaktır, atmıştır. Fakat bu devlet 550 yılı civarlarında yıkılmıştır. Türkler, "yani Eftalit Türkleri", çok daha erken dönemler 400'lerde Persler'le karşılaşmışlar ve karşılıklı olarak kanlı savaşlar yapmışlardır. Hatta Perslere karşı Bizans'la uzun süreli bir ittifak anlaşması dahi imzalamışlardır. Arapların "istilâsından" sonra Türkler halifelerin "hizmetine" girmişler; halifelerin saraylarında askerliğini ve eyaletlerde de valiliklerini yapmışlardır. Ancak bunların zayıflamasıyla kendi devletlerini kurmuşlardır.³³

Remer genel Türk tarihi hakkında geniş bilgiler verdikten sonra doğrudan Osmanlı tarihine geçmektedir. Yazara göre, çok farklı rivayetler gündeme geldiği için Osmanlı Türklerinin kökeni konusunda net bir bilgi verilememektedir. Bu noktada üç farklı iddia kitabında zikredilmektedir:

Bunlardan ilkinde göre, Osmanlılar bir Moğol kabilesinden gelmektedirler. Bu görüşü gündeme getirenler delil olarak, Kırım Hanlarını Osmanlı Hanedanı'nın vârisi olmalarını göstermektedir. Osmanlıların bir kısmı Moğolların yüzünden Horosan'dan Anadolu'ya kaçarak Selçuklu hükümdârlarının hizmetine girmeleri, ikinci görüşü teşkil etmektedir. Bu şekilde 11 emir Anadolu'ya gelmiştir. Bunlardan bir tanesinin ismi, Osman'ın babası Ertuğrul idi. Üçüncü görüş, Osmanlıların bir Türkmen kabilesi olduğu ve Selçuklularla birlikte Türkistan'dan Anadolu'ya göç ettikleri şeklindedir. Buna göre, Osmanlılar Moğolların ortaya çıkışına kadar Horasan'ın kuzeyinde yaşamaktaydılar. Fakat daha sonra ise, Süleyman Şah'ın emri altında Anadolu'ya gelmişlerdir. Süleyman'ın ölümü üzerine de oğlu Ertuğrul ve kabilesi Selçukluların hizmetine girmişler; onun oğlu Osman ise, Bitinya'da farklı milletlerden insanları toplayarak Osmanlı Devleti'ni kurmuştur.³⁴

Chrisityan D. Beck, üniversite öğrencileri için hazırlamış olduğu genel tarih kitabında Türk ve Osmanlı tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Beck'e göre Osmanlılar, bir Türk boyuna mensup olmalarına rağmen, "Türk" ismini "hakaret" olarak algılıyorlardı. Bunun nedeni, Türkmen

³³ Julius August Remer, *Handbuch der mittleren Geschichte*. Von der Gründung der jetzigen europäischen Staaten bis auf die Kirchenverbesserung, 4. und durchaus verbesserte Auflage, Braunschweig 1801, s. 451-453

³⁴ Remer, *Handbuch der mittleren Geschichte*, s. 676-678.

kabilelerinin “göçmen” ve “eşkiya” olmalarıydı. Yazarın, Osmanlıların kökeni ile alakalı tartışmalar konusunda kendi görüşünü şu şekilde belirtmektedir: Oğuz Türkü ismi aslında Osmanlılara değil, aksine Selçuklulara aittir. Osmanlılar farklı boyların birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Göçebe kabilelerin emirlerinden biri olan Osman, başlangıçta Moğolların saldırıları neticesinde yıkılan Selçuklu enkazı üzerine Bitinya’da küçük bir devlet kurmuştur.³⁵ Osmanlıların tarihî kökleri hakkındaki bu bilgilerin ardından yazar, Osmanlı tarihini ana hatlarıyla, önemli sultanlar ve olaylarla ele almaktadır.

Ortaçağ hakkında eser kaleme alan Friedrich Rüh, bu kitabında Türk tarihine de değinmektedir. Müellif, konuya öncelikle “Türk” isminin kökenini tespit ederek girmektedir. Buna göre, Türk ismi çok eski birer yerleşim bölgesi olan Türkistan ve Türkmenistan’dan gelmekte olup, bunun dışında köken olarak “küçültücü” bir yan anlamı ihtiva etmemektedir. Fakat Osmanlılar bu ismi reddetmişlerdir. Yazar bu reddin nedenini şu şekilde izah etmektedir: ”Batı dünyasının tanıdığı guruh fazlasıyla kaba göçebeydiler. Bunlar sadece hayvancılıkla ve yağmayla hayatlarını idame ettirmektedirler. Bundan dolayı Türk kelimesi, tıpkı köle için kullanılan kul kelimesi gibi, çiftçi ve eşkiya anlamında kullanılmaktaydı.” Açıklamanın ardından yazar, Türk tarihinin başlangıcı konusundaki bilgilere geçmektedir. Rüh, Çin yıllıklarınının 6. yüzyılın ortalarında Türk’e benzeyen “Tukue” ismini bir millet adı olarak ilk defa zikrettiklerini belirtmektedir. En eski Türklerin gerçekten Tatar ya da Moğol olduklarına dair iddia konusunda ise, Türkler ile bunlar arasındaki bazı âdetler ve geleneklerde benzerlikler olmasına rağmen, bu konuda “şüpheleri” olduğunu belirtmektedir.³⁶

Rüh’ün belirttiğine göre, Arapların Türk topraklarını işgal etmesinden ve Türkleri kendi inançlarına “ihtida ettirmesinden” sonra Türkler, ilk defa 8. yüzyılın başlangıcından itibaren tanınmaya başlamışlardır. Daha sonra Arapların hizmetine girmişler ve bunlar için önemli hizmetler ifa etmişlerdir.³⁷ Yazar, Osmanlıların Anadolu’ya göç etmeleri ve Osmanlı Devleti’nin kurulması hakkında ise çok az bilgi vermektedir. Bu konudaki

³⁵ Christian Daniel Beck, *Anleitung zur Kenntniß der allgemeinen Welt und Völker Geschichte für Studierende*, Vierter Teil, Leipzig 1807, s. 53-57.

³⁶ Friedrich Rüh, *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, Wien 1817, s. 420-421.

³⁷ Rüh, *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, s. 421.

sınırlı bilgileri ve yorumları şunlardır: Osmanlı Devleti, Osman'ın "cesareti ve şanslı" teşebbüsleriyle tanınmasına rağmen, daha sonraki yazarlar "yağcılıklarıyla" buna "parlak bir köken" atfetmişlerdir. Osman'ın fetihlerine, Türkler tarafından "kadın" olarak adlandırılan "Bizans'ın zayıf olması ve korkaklığı" fevkalade yardım etmiştir. Bu dönemde gemiler yapmaya; adaları ve kıyıları tehdit etmeye başlamasına rağmen Osmanlılar, hâlen "göçebe" idiler. Nitekim Osman 1326 yılında öldüğünde, mal varlığının önemli bir kısmı "koyun ve atlarından oluşan hayvan sürüleriydi."³⁸

Ernst von Skork Osmanlı Devleti hakkında kaleme aldığı eserinde Türklerin kökeni veya atası konusunu da temas etmektedir. Yazar, bu konu hakkında şu dört rivayeti gündeme getirmektedir: Birincisi Herodot'a göre "Targitaos", ikincisi Kitâb-ı Mukaddes'e göre "Togarma", üçüncüsü "Yafes"ın son oğlu "Türk" ve sonuncusu ise "eski Türk" efsanesine dayanan "Karahan'ın oğlu Oğuz Han"dır. Türklerin en eski vatanının Türkistan olduğunu belirten Skork, Osmanlıların Türk isminden olumsuz anlamalı "göçbeleri" ve "barbarları" kast ettiğini yazmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kurulması hakkında, şu bilgileri vermektedir: Moğolların saldırısından kaçan Süleyman Şah 50 000 kişiyle Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş; en küçük iki oğlu Ertuğrul ve Dündar 400 aileyle Anadolu'nun batısına gelerek yerleşmişlerdir. Ertuğrul'un Oğlu Osman, Selçuklu hükümdârı Alaaddin'in ölümünden sonra ilk hükümdar olmuştur. Yazarın ifadesine göre İslâm'daki hâkimiyet geleneğine göre ilk hutbeyi Osman okutmuş; ikinci gelenek olan para basmayı ise, halefi oğlu Orhan gerçekleştirmiştir.³⁹

Osmanlı Devleti hakkında iki ciltlik müstakil eser kaleme alan Karl Fried, gerek İslâm öncesi ve gerekse sonrası Türk tarihi hakkında geniş bilgiler vermektedir. Çalışmasının birinci cildinde İslâm dini ve İslâm tarihi üzerinde uzun uzadıya durmaktadır. Fried'e göre Türkler "çok eski millet" olup, isimleri 6. yüzyılın ortalarından itibaren tanınmaya başlamıştır. Türklerin atası konusunda ise, şu üç görüşü dile getirmektedir: Herodot'a göre "Targiatos", Kitâb-ı Mukaddes'e göre "Togarma" ve Roma kaynaklarında geçen "Turca". Müellif bu Roma iddiasına, ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Bunlara ek olarak ise, bazı tarihçilerin Türk kelimesinin kökeninin "Terek" Nehri'nden geldiğini iddia ettiklerini de eklemektedir. Yazar, "Türk"

³⁸ Rüks, *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, s. 423-424.

³⁹ Ernst von Skork, *Das Volk und Reich der Osmanen in besonderer Darstellung ihrer Kriegsverfassung und Kriegswesen*, Pirua 1829, s. 2-6.

kelimesinin Osmanlılar tarafından “barbar” kelimesiyle aynı anlamda gelen “göçebe” topluluğu anlamında kullandığı ve bunu bir “hakaret” olarak gördüklerini belirtmektedir.⁴⁰

Kitabının ilerleyen sayfalarında “Oğuz Han” a uzun uzadıya temas eden Fried, ardından bununla bağlantılı olarak Osmanlı Hanedanı’nın nasıl başladığı konusuna girmektedir. Buna göre, “Kayı” boyundan gelen “Kaya Alp” in oğlu Süleyman Şah, Moğol tehlikesinden dolayı 50 000 kişilik kabilesiyle birlikte Horasan’ı terk ederek 1224’lerde Anadolu’ya gelmiştir. Fakat yedi yıl sonra, yani 1231 yılında Cengiz Han’ın ölümünün ardından onun Fırat Nehri’nde boğulması üzerine ailesi dağılmıştır. Bunların bir kısmı Ertuğrul ve kardeşi Dündar’ın komutasında 400 aileyle Anadolu’nun batısına göçmüşlerdir. Yolda, az bir askerî birlikle Moğollara karşı savaşan Selçuklulara yardım edip, beraberce Moğolları mağlup edince Selçuklu Sultanı Alaeddin kendilerine yazlık olarak Domaniç’in yüksek dağlarını ve kışlık olarak ise Söğüt ovasını vermiştir. Ertuğrul’un 1258 yılında doğan ilk oğlu Osman daha sonra devleti kurmuştur. Devletin kuruluşuna geçmeden önce, Osman Gazi’nin gördüğü rivayet edilen o meşhur rüyaya da temas eden yazar, bu şekilde rüyanın Osmanlı Devleti’nin “kuruluşunu, hâkim olacağı toprakları ve önemli şahıslarla birlikte bütün olayları öngördüğünü” yazmaktadır.⁴¹

Genel bir insanlık ve kültür tarihi kaleme alan Rudolf Lorentz, bu esrinde Türk tarihinin özellikle de Osmanlı tarihi kısmına değinmektedir. Lorentz de konuya Süleyman Şah’ın Horasan’dan Anadolu’ya göç etmesinden başlamaktadır. Ertuğrul ve maiyeti Selçukluların hizmetine girmesine karşılık Bizans sınırına yerleşmişler; ardından Osman bu toprakları genişletmiştir. Selçukluların 1298 yılında dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Yazar, Osman’ın amcası Dündar’ı öldürtmesini yorumlarken, bu şekilde “haleflerinin hepsinin kanlı savaş ve aile tarihi geleneğini başlatmış”, olduğunu demektedir.⁴²

Lise ve daha yüksek okullar için bir tarih kitabı kaleme alan Johann Michael Beitelrock, Türklerin anayurdunu kısaca belirttiikten sonra daha

⁴⁰ Karl Fried, *Die Geschichte des Osmanischen Volkes*, Cilt 1, Leipzig 1834, s. 99-100.

⁴¹ Fried, *Die Geschichte des Osmanischen Volkes*, s. 147-169

⁴² Rudolf Lorentz, *Die allgemeine Geschichte der Völker und ihrer Cultur*, Cilt 2, Elberfeld 1837, s. 275.

ziyade Osmanlı tarihini ele almaktadır. Buna göre Osmanlılar, “Türk” ya da “Türkmen” olarak adlandırılmaktadır. Bunlar, Kafkasya’nın ötesinde Hazar Denizi’nin doğusunda İrtiş’e kadar uzanan eski İskitlerin vatanı olan topraklarda yaşamaktaydılar. Göçebe idiler, savaşçılık ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Kabileler halinde emirlerinin idaresi altında bulunan Türkmenler, çok sık olarak vatanlarını terk edip Asyalı hükümdarların hizmetine giriyorlardı. Bu görevlerini kahramanca ve sert bir şekilde yapmaktaydılar. Daha sonra da kendilerine bağımlı kıldıkları, halifelerin muhafızları olmuşlardır.

Bu bilgilerin ardından Osmanlı tarihine geçen yazar, yukarıda verilen bilgilere paralel bir şekilde Osmanlıların atalarının Horasan’dan Anadolu’ya göç ettiklerini belirtmektedir. Bu konuda Lorentz’in diğerlerinden farklı olan bilgileri, Osmanlıların atası Süleyman’ın Fırat Nehri’nde boğulduğu 1219 ve oğlu Ertuğrul’un Moğollara karşı Selçuklarla birlikte savaştığı 1250 yıllarına dair iddiasıdır. Devamında ise Ertuğrul’un oğlu Osman’ın, diğer emirlerin başına geçtiğini ve 1320 yılı civarlarında “Batı Kırım Hanlığı”nın harabeleri üzerinde Osmanlı Devleti’ni kurduğunu yazmaktadır.⁴³

Alman literatüründeki en önemli Osmanlı tarihi kitaplarından birini yazan Johann Wilhelm Zinkeisen, bu çalışmasında Türk ve Osmanlı tarihini çok geniş bir şekilde uzun uzadıya ele almaktadır. Zinkeisen, Türk tarihinin takribî olarak MÖ. 1200’lere kadar geriye gittiğini belirterek, delil olarak Çin kaynaklarında geçen Türklerin “Chiung-nu” ya da “Hiung-nu” isimleri altında ilk defa ortaya çıkmalarını zikretmektedir. Bunlar “vahşi” göçebe bir halk olup “cesaret ve şahsî kahramanlık” gibi meziyetlere sahiptiler. Yine Çinlilerin ifadesine göre, Hiung-nu’ların dağılmasından sonra Türkler, küçük bir boy olarak ilk defa 5. yüzyılda “Thu-kiu” adıyla Altay’da ortaya çıkmışlardır. “Türk” ismi, daha sonra aynı kökene sahip olan bütün kabilelere teşmil edilerek bir milletin adı hâline gelmiştir. Thu-kiu Devleti’nin dağılmasının ardından bu kez 8. yüzyılda “Honi-he” tarih sahnesine çıkmış ve böylece Türk tarihinin üçüncü dönemi başlamıştır. Honi-helerden, daha sonra Oğuzlar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi neş’et etmiştir.

⁴³ Johann Michael Beitelrock, *Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für Gymnasien und höhere Lehr-Institute*, 2. Baskı, Augsburg 1838, s. 256-257.

Bu genel Türk tarihi girişinin ardından Osmanlı tarihi hakkındaki bilgilere geçen Zinkeisen, bu bağlamda da önemli noktaları zikretmektedir. Yazar özetle Osmanlı tarihinin başlangıcını şu şekilde anlatmaktadır: Osmanlıların en eski tarihi, bazı kahramanların faaliyetlerini konu edinen “karanlık” efsanelere dayanmaktadır. Osman’ın dedesi Süleyman Şah’ın ortaya çıkmasıyla Osmanlılar ilk defa tarihî bir zemin kazanmıştır. Süleyman Şah, Horasan’daki Oğuzların Kayı Boyu’na mensup Kaya Alp’in oğlu olup, Moğol saldırılarından dolayı 50 000 insanla birlikte batıya göç etmiştir. 1321 yılında Fırat’ta boğulduktan sonra iki oğlu Ertuğrul ve Dündar Anadolu’nun batısına göç etmişler; Ertuğrul’un oğlu Osman ise, Osmanlı Devleti’ni kurmuştur.⁴⁴

Heinrich Lücken, insanlık tarihi ve insanın kökenleri konusunda neşrettiği kitabında, Türkler ve Türk tarihine önemli bir yer vermekte; özellikle de Türklerin menşei ve göçler yoluyla farklı bölgelere dağılması üzerinde durmaktadır. Yazar, “şimdiki Türkiye’de batıda ve Tatar Kırım’ında meskûn” milletleri, “Kuzey Asya milletler kütesinin ikinci kolu” olarak adlandırmaktadır. Türkleri genel olarak ikiye ayıran Lücken, “Doğu Türkleri”ni “serbest Tatarlar” şeklinde zikrederek, bunlara Kırgızlar, Türkmenler ve Özbeklerin dâhil olduğunu belirtmektedir. İkinci kolu ise, Kazan, Astarhan ve Sibiryâ’da oturan “Batı Türkleri”nin teşkil ettiğini ifade eden müellif, bu sınıflandırmanın ardından kendi terciğini şu şekilde dile getirmektedir: Bu millete batıda “Türk”, doğuda ise “Tatar” denmesinden dolayı, bunların hepsini içine olan genel bir adlandırma ile “Türk-Tatar milletleri” tabiri kullanılmalıdır.

Lücken, Türk tarihi hakkında bu genel çerçeveyi çizdikten sonra, Türklerin kökeni konusuna girmektedir. Yazar ifadesine göre, bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılan “halk topluluğunun” kökeni Çin yıllıklarından çıkarılmaktadır. Söz konusu yıllıklara göre Türklerin kökeni Altay’ın batısında meskûn olan göçebe “Hiong-nu” halkına dayanmaktadır. Bunlar küçük göçebe kabileler halinde yaşarken MÖ. 2. yüzyılda bir han etrafından birleşerek “kuvvetli” bir millet olmuşlar ve yaptıkları sonu gelmeyen yağma seferlerle Çin’i rahatsız etmişlerdir. İlk Türk topluluklarının kurmuş oldukları bu devlet 1. yüzyılın başlarında yıkılınca, bunların bir kısmı batıya Balkaş Gölü’ne kadar göç etmişler ve 4. yüzyılda

⁴⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reichs in Europa*, Cilt 1, Hamburg 1840, s. 9-78.

Gobi'nin doğu tarafında tamamen kayıp olmuşlardır. Batıya göç eden Hiong-nuların bir kısmı ise, 6. yüzyılda “Thu-khui” ismi altında bir devlet kurmuşlardır. Çinliler, lisanlarında “ı” harfi olmadığı için Türkleri “Thu-khui” olarak kayıt etmişlerdir. Hiong-nuların devletinin 8. yüzyılda yıkılmasının ardından “Uygurlar” ortaya çıkmışlar ve Altay'dan Turfan'a kadar hâkimiyetlerini genişletmişlerdir. En sonunda 1000 yılları civarlarında Batı Asya'da “yiğit süvariler” olarak Arapların hizmetine girmişler ve bunların topraklarında yayılmışlardır. “Geçici” Moğol hâkimiyetinden kurtulduktan sonra “Osmanlı” ismi altında 15. yüzyılda İstanbul'u fethetmişlerdir.⁴⁵

III. Değerlendirmeler ve Sonuç

Giriş bölümünde de temas edildiği gibi, 1745-1846 yılları hem Osmanlı tarihinde hem de Türk-Alman ilişkilerinde belli değişimin ve dönüşümün yaşandığı önemli bir dönem olmuştur. Böylesine bir ehemmiyete haiz olan bu süreçte, Alman kaynaklarındaki ve dolayısıyla kamuoyundaki Türk tarihinin tasvirinde ve algısında belli bir değişim yaşanmış mıdır? Makalenin omurgasını bu soru teşkil etmektedir. Bu sorunun cevabı, aynı dönemde çeşitli yıllarda yayınlanmış 6 ansiklopedi ve farklı alanlarda neşredilmiş 14 kitapta aranmıştır.

Bu makale kapsamında yapılması gereken ilk tespit, araştırma kapsamında müracaat edilen ve 101 yıllık süre zarfında yayınlanan Alman kaynaklarının Türk tarihine olan alakalarının istikrarlı bir şekilde almış olmasıdır. Söz konusu kaynaklarda gerek İslâm öncesi ve gerekse İslâm sonrası Türk tarihi hakkında mevcut bilgilere fazlasıyla yer verilmiştir. Ayrıca Türk milletinin ve Türk tarihinin kökenlerinin çok eski olduğu belirtilerek, Türklerin ilk vatanları, kökleri ve tarihleri mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışılmıştır. Türklerin kökeni konusunda başlangıçta efsanevî kadîm bilgiler verilmekle birlikte, özellikle de son dönemlerde Çin yıllıkları gibi kaynaklara dayanan daha somut veriler üzerinde durulmuştur. Bunlarda sırasıyla Kitâb-ı Mukaddes, Herodot, Roma tarihçileri, Çin yıllıkları ve kadîm Türk efsaneleri önemli kaynaklar olarak zikredilmektedir.

⁴⁵ Heinrich Lücken, *Die Einheit des Menschengeschlechtes und dessen Ausbreitung über die ganze Erde*, Hannover 1845, s. 167-168.

İlgili kaynaklarda Türk tarihinin şekillenmesinde “göç” ve “İslâm’ı kabul etme” gibi iki önemli olgunun etkili olduğu, net bir şekilde görülmektedir. Kaynakların hepsinde, Türklerin doğudan batıya göçleri ve Müslüman olmaları üzerinde durulmakta ve bunların Türk tarihi üzerindeki etkileri de dolaylı olarak verilmektedir. İslâm öncesi Türk tarihinde öne çıkan bilgiler Türklerin dağınık kabileler halinde Orta Asya’da Türkistan’da yaşadıkları, göçebe ve savaşçı oldukları, eşkıyalık yaptıkları ve hayvacılıkla hayatlarını idame ettirdikleri şeklindedir. Kadîm tarihte Horasan’a yapılan göçler de genel olarak dile getirilmektedir.

İslâm sonrası Türk tarihi de aynı şekilde ilgi görmektedir. Türklerin Müslüman olduktan sonraki tarihlerinde meydana gelen önemli gelişmeler ve kurdukları devletler konu bütünlüğünü sağlayacak şekilde verilmektedir: Bu bağlamda dikkatleri çeken ortak bilgiler şunlardır: Müslüman Türklerin Abbasî halifelerinin hizmetine girmeleri, Horasan’dan Anadolu’ya göç etmeleri, Selçuklu ve Osmanlı Devleti’ni kurmalarındır.

Araştırılan kaynaklar, kadîm Türk tarihine nazaran Osmanlı tarihine daha fazla alaka göstermişlerdir. Osmanlı tarihi hakkında farklı bir takım noktalar geçse de, ortak bilgiler genel hatlarıyla şu şekilde tespit edilebilir: Oğuzların Kayı Boyu’na mensup olmaları, Süleyman Şah’ın boyuyla birlikte Horasan’dan Anadolu’ya göç etmesi, Süleyman Şah’ın Fırat Nehri’nden geçerken boğulması üzerine oğlu Ertuğrul Gazi’nin Anadolu’nun batısına göçmesi, Selçuklu Devleti’nin hizmetine girmesi, Selçuklu Devleti’nin yıkılmasıyla birlikte Osman Gazi’nin Osmanlı Devleti’ni kurması ve Bizans’a karşı girişmiş olduğu mücadele ile Osmanlı Devleti’nin sınırlarını genişletmesi. Bunların dışında eserler, yayın tarihlerine kadar geçen süre zarfındaki Osmanlı Devleti’nin kronolojik tarihini de ana hatlarıyla vermektedirler.

Bu bilgilerin dışında temas edilmesi gereken diğer bir husus ise, çalışma kapsamında müracaat edilen kaynaklarda geçen kadîm Türk ve Osmanlı tarihiyle alakalı bilgilerde ve tarihlerde bazı ihtilafların görülmesidir. Süleyman Şah’ın Fırat’ı geçerken boğulması, Ertuğrul Gazi’nin Moğollara karşı Selçuklulara yardım etmesi, Osman Gazi’nin devleti kurması gibi bazı olayların tarihlerinde farklılıklar olduğu, yukarıdaki sayfalarda geçmektedir. Bu farklılıkları ve çelişkileri çok da büyütmemek gerekiyor. Günümüz de Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi hâlen tartışılıyorsa, 18. ve 19. yüzyılın ilk yarısında Alman ansiklopedileri ve kitaplarında kadîm Türk tarihi hakkında geçen bu tür bilgileri normal karşılamak gerekiyor.

Genel bir çerçevesi çizilen bu bilgilerin ardından, çalışma kapsamında araştırılan sorunun ikinci ayağı olan Alman kaynaklarındaki Türk tarihi algısı üzerinde de durmak gerekiyor. 1745-1846 yılları arasında yayınlanan Alman kaynaklarındaki, dolayısıyla bu dönemdeki Alman kamuoyundaki Türk algısı, ilgili Türk-Alman münasebetlerinde görülen gelişmelere paralel bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu değişime geçmeden önce, Almanlardaki genel Türk algısının nasıl ve hangi şartlarda oluştuğu tespit edilmelidir.

Almanlardaki olumsuz Türk algısının oluşmasındaki tarihî kökler eskilere, Orta Çağ'ın başlarına kadar geri gitmektedir. Bu süreç, 350-410 yılları arasından Avrupa'ya yönelik cereyan kadîm Hun Türklerinin akınlarıyla başlatılmalıdır. Ardından bu kez Osmanlı Türkleri bu kıtaya yönelik seferleri başlatmış ve bu saldırılar aktif olarak 1683 başarısız Viyana Muhasarası'na kadar devam etmiştir. Osmanlıların Avrupa'ya yönelik seferleri de işin içine katıldığında, Avrupa'ya yönelik takriben 1300 yıl süren bir Türk tehdidi ve tehlikesi karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Türkleri, aslında Avrupa'nın kadîm düşmanı İslâm öncesi Türkler ile Müslüman Arapların, ki bunlar yukarıdaki kaynaklarda "Sarazen" olarak geçmektedir, vücut bulmuş hâliyidiler. Başka bir ifadeyle Osmanlılar, Almanların karşısına kadîm Türklerin soydaşı, Arapların ise din daşı olarak çıkmıştı. Dolayısıyla bu süreçteki çatışmalar, en azından geniş anlamda Batı Avrupa dar anlamda ise Almanların bilinçaltındaki Türk ve Müslüman algısını belirlemiştir. Nitekim dikkat edilirse, Ortaçağ'ın başlarında Avrupa ve Alman kaynaklarındaki olumsuz Müslüman "Sarazen" in yerini daha sonra Müslüman "Türk" almıştır. Türk-Alman münasebetlerinde birinci döneme hâkim olan *Savaşlı Yıllar*, Alman kaynaklarındaki bu olumsuz Türk tarihi kurgusunu ve algısını âdeta pekiştirmiştir.

Bütün bunları, çatışma döneminde yayınlanan eserlerde görmek mümkündür. 1745 senesinde neşredilen Zedler'in ansiklopedisindeki "Türcken" maddesinde bu bağlamdaki en güzel örnektir. Maddedeki Müslüman Arapların yerine "Sarazen" ifadesi kullanılmakta ve bunların Hıristiyanlar için nasıl bir tehlike oldukları olumsuz ifadelerle anlatılmaktadır. Türkler Müslüman olduktan ve Avrupa'ya yönelik seferleri üstlendikten sonra Sarazenlerin yerini almışlardır. Türkler de aynı şekilde olumsuz ifadelerle tasvir edilmektedir. Dikkat edilirse daha sonraki süreçte, yani *Savaş-*

sız Yıllarda yayınlanan ansiklopedilerde bu şekilde bir yaklaşım pek fazla görülmemektedir.

Araştırılan kitaplarda da benzer bir durum söz konusudur. Nitekim Türk tarihinin Kitâb-ı Mukaddes merkezli olarak ve Türklerin Hıristiyan devletlere yönelik seferlerine atfen ele alınması daha ziyade *Savaşlı Yıllara* tekabül etmektedir. Daha sonraki süreçte bu kitaplardan bazılarının yeni baskılar yapılırsa da, yoğunluk bu dönemle sınırlı kalmaktadır. Bu tür bilgileri ve yorumları ihtiva eden kitapların, artık pek fazla telif edildiği görülmemektedir. Sadece gerekli görüldüğünde eski çalışmalardan bazı alıntılar yapılmaktaydı.

Bu durum, Osmanlı Devleti'nin genel anlamda Avrupa ve dar anlamda ise Alman coğrafyası için tehlike olmaktan çıkmasıyla; daha da önemlisi Almanların kadim düşmanları Türklerin yenilebilecek bir durumda geldiğine inanmalarıyla değişmiştir. Avrupalıların karşı saldırıya geçmesinin, tersine Türklerin ise savunma durumunu almasının ardından Türk-Alman münasebetleri değişmiş; *Savaşlı Yıllar* yerine *Savaşsız Yıllar* almıştır. Almanlardaki Türk tarihi tasavvuru ve algısı, hem bu değişimden ve hem de tarih alanında yapılan araştırmaların gelişmesinden nasiplerini fazlasıyla almıştır. Artık Türk tarihine daha soğukkanlı ve mümkün olabildiğince dinî telakkilerden sıyrılmış olarak bakılır olmuştur. Bunun en güzel kanıtı, ikinci dönemden itibaren başlayan sürece tekabül eden yayınlardaki Türk tarihinin daha somut tarihî verilere dayanmasıdır. Böylece başlangıçtaki “*din*” eksenli Türk tarihi kurgusu, daha sonraki süreçte olgulara dayanan veya daha doğru bir tabirle “*dünyevîleşen*” bir özellik kazanmıştır.

Bu genel temayüle rağmen, 1821-1830 Yunan İsyanı'na tekabül eden senelerdeki bazı Alman kaynaklarında Türk tarihinin kurgusu ve algısı üzerine olumsuz bazı yaklaşımların tekrar görüldüğünün belirtilmesi gerekiyor. Bu bazı ansiklopedilerde hem de bazı kitaplarda somut olarak tespit edilebilir. Fakat bu gelişme, Alman kaynaklarındaki Türk tarihinin tasvir edilmesindeki genel değişimi geçersiz kılmaz veya onu ortadan kaldırmaz. Bu, istisnaî bir gelişme olarak görülmelidir. Zira bu isyan sırasında Avrupa'nın tamamına hâkim olan genel bir Türk karşıtlığı söz konusudur. Greklere karşı duyulan sempati, eski Türk nefretini ve bunun tezahürü olan bazı olumsuz tasvirleri hortlatmıştır. Fakat daha sonraki süreçte ilgili yayımlar, yine genel temayüle uygun hâl almıştır.

Özetin özeti olarak bir kez daha belirtmek gerekirse, Alman kaynaklarındaki Türk tarihi kurgusu ve algısı, Türk-Alman münasebetlerinin geçirmiş olduğu değişime ve dönüşüme paralel olarak yeniden şekillenmiştir. Bu ilişkilere hâkim olan *Savaşlı Yıllar* sona erip, *Savaşızsız Yıllar* başladıktan sonraki genel Türk tarihi tasavvurunda, somut tarihî bilgilere dayanan ve günümüzdeki tarihî bilgilere daha yakın objektif diyebileceğimiz bir yaklaşım söz konusudur. Aynı tespitleri Almanların bilinçaltlarındaki Türk algısı üzerine yapabilir miyiz? Bu sorunun cevabı, devamında yapılacak olan ayrı bir çalışmada ele alınacaktır.

IV. Kaynakça

1. Ansiklopediler

Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für gebildete Stände, Band 8, Leipzig 1827.

Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge, Band 3, Leipzig 1835.

Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste, Band 45, Leipzig/Halle 1745.

Neues elegantes Conversations-Lexicon für Gebildete aus allen Stände, Band 4, Leipzig 1837.

Neues Rheinisches Conversations-Lexicon oder encyclopädisches Handwörterbuch für gebildete Stände, Band 11, 3. Auflage, Köln 1836.

Dr. Johann Georg Krünitz's ökonomisch-technologische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats-, Stadt-, Haus- und Landwirtschaft und der Kunstgeschichte, Band 189, Berlin 1846.

2. Kitaplar

Beck, Christian Daniel: *Anleitung zur Kenntniß der allgemeinen Welt und Völker Geschichte für Studierende*, Vierter Teil, Leipzig 1807.

Beitelrock, Johann Michael: *Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für Gymnasien und höhere Lehr-Institute*, 2. Auflage, Augsburg 1838.

- Bengel, Johann Albrecht: *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi*, 3. Auflage, Stuttgart 1758.
- *Erklärte Offenbarung Johannis oder vielmehr Jesu Christi, Neue Ausgabe*, Stuttgart 1834.
- Beydilli, Kemal: *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul 1984.
- Fein, Johann G.: *Einleitung zu näherer und deutlicher Aufklärung der Offenbarung Jesu Christi oder St. Johannis*, Carlsruhe 1784
- Fenske, Hans: *Deutsche Geschichte*, Darmstadt 2002.
- Hieronymi Freyer, *Erste Vorbereitung zur Universalhistorie*, 5. Baskı, Weisenhause 1746
- Fried, Karl: *Die Geschichte des Osmanischen Volkes*, 1. Band, Leipzig 1834.
- Jung, Johann Heinrich: *Die Siegesgeschichte der christlichen Religion in einer gemeinnützigen Erklärung der Offenbarung Johannis*, Nürnberg 1799.
- Kloss, Wilhelm: *Beschreibung der türkischen Völker ihrer Sitten und Gebräuche*, Magdeburg 1829.
- Kutay, Cemal: *Türk-Alman Tarihi*, İstanbul 1896.
- Lorentz, Rudolf: *Die allgemeine Geschichte der Völker und ihrer Cultur, Zweiter Teil*, Elberfeld 1837.
- Lücken, Heinrich: *Die Einheit des Menschengeschlechtes und dessen Ausbreitung über die ganze Erde*, Hannover 1845.
- Müller, Helmut M.: *Schlaglichter der deutschen Geschichte*, 3. Baskı, Mannheim 1996.
- Pörl, Karl: *Die Bedeutung preußischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage*, Frankfurt 1986.
- Remer, Julius August: *Handbuch der mittleren Geschichte. Von der Gründung der jetzigen europäischen Staaten bis auf die Kirchenverbesserung, 4. und durchaus verbesserte Auflage*, Braunschweig 1801.
- Rühs, Friedrich: *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, Wien 1817.

Schlözer, August Ludwig: *Vorstellung seiner Universal-Historie*, Göttingen 1772.

Schulze, Winfried: *Das Reich und die Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung*, Münih 1978.

Skork, Ernst von: *Das Volk und Reich der Osmanen in besonderer Darstellung ihrer Kriegsverfassung und Kriegswesen*, Pirua 1829.

Zinkeisen, Johann Wilhelm: *Geschichte des osmanischen Reichs in Europa*, Cilt 1, Hamburg 1840.

— *Geschichte des Osmanischen Reichs in Europa*, Cilt 6, Gotha 1857.

3. Makaleler

Hollenbeck, Meike: “Die Türkenpublizistik im 17. Jahrhundert Spiegel der Verhältnisse im Reich?”, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Sayı 107/ 1-2, Viyana 1999, s. 111-130.